

Translation of the *Introduction* from the book *Epistemology: Introduction to the Theory of Knowledge*

by Nicolas Rescher

Denitsa Zhelyazkova

Doctoral student in Contemporary Philosophy, Sofia University

d_zhelyazkova@hotmail.com

Бележка на преводача:

По долу предлагам превод на „Въведението“ (Introduction) на книгата на Николас Рещър „Епистемология: Въведение в теорията на познанието“ (Epistemology. An Introduction to the Theory of Knowledge). Под влияние на основните идеи на американския прагматизъм и континенталния идеализъм Николас Рещър прави обзор на основните понятия, свързани с придобиването на нови знания, и обяснява принципите на развитието на рационалното познание. Авторът разглежда как тези понятия могат да бъдат анализирани в хода на научния прогрес и как развитието на научното познание неизбежно се сблъсква с определени природни ограничения. В основата на книгата стои не само стремежа да се обясни научният прогрес, но и претенцията да се определят границите на науката. Текстът засяга многобройни теми, включително естеството на рационалното познание, възможността за наука при извънземен разум и въпроса за перспективите пред неразрешимите въпроси. Според Рещър знанието носи огромни предимства при занимания с всяка една от споменатите теми. Освобождаването от невежеството е може би най-голямото от тях. Ние сме еволюирали до интелигентно същество. Следователно, нуждата от знание е едно от най-важните изисквания на човешката природа. Едва когато осъзнаем обаче, че има въпроси, на които не можем да отговорим, се изправяме лице в лице с невежеството. Ние се нуждаем от информация, за да се отървем от него. Това, което хората знаят, е общият сбор на отговорите, които са дали на интересуващите ги въпроси. Най-важната част от книгата е свързана с еротетиката - логиката на въпросите, занимаваща се с поставянето и отговарянето на въпроси. Еротетиката е ключът за постигане на знание и в някакъв смисъл най-доброто лекарство срещу невежеството.

Въведение

Мисията на епистемологията, теорията на познанието, е да изясни какво е съдържанието на понятието знание и как се използва то. Освен това епистемологията трябва да обясни защо знанието притежава свойствата, които притежава. Разглежданата тук идея за знание трябва, на първо място поне, да се тълкува в онзи изчистен вид, който включва също вярвания, предположения и други подобни неща. Затова е подвеждащо да се нарече когнитивната теория

като цяло "епистемология" или "теория на познанието." Тя обхваща не само знанието в тесния смисъл на думата, но и рационалните вярвания, вероятността, правдоподобността, доказателствеността и освен това, но не на последно място - *еротетиката* - логиката на въпросите, занимаваща се с поставянето и отговарянето на въпроси, реториката. Тази последна област - теорията на рационалното изследване и специфичния ѝ интерес към въпросите и спряването с тях - представлява фокуса на настоящата книга. Целта е да се поддържа и обоснове ползата от разглеждането на епистемологичните проблеми през призмата на въпроси. Както вече е посочено от Аристотел, стремежът към познание е основан върху учудването. Когато нещата вървят по своя обичаен начин, ние по принцип не се озадачаваме от това и не си задаваме въпроси. Но когато нещата са по някакъв начин необикновени, ние се чудим за причината и търсим обяснение. И постепенно нашите хоризонти се разширяват. С увеличаване на усложненията, се учудваме на практика от всичко. Ние все повече искаме да знаем какво кара нещата (обикновени и необикновени) да са такива каквито са. Ето защо въпросите придобиват все по-голяма значимост в рамките на епистемологията като цяло.

При всяко обсъждане на познанието е добре да започнем с признаването на някои основни езикови факти за това как точно глаголът "знам" и сродните му глаголи всъщност функционират в обичайния обхват на съответния дискурс. Защото ако пренебрегнем тези факти, ще подменим онова, за което се говори, с нещо различно от концепцията, която трябва да остане в центъра на нашия интерес. Ясно е, че бихме действали против себе си, ако се отвърнем от познанието, така както го разбираме и обсъждаме, и започнем да разглеждаме друг вид псевдо-познание, различаващо се от познанието, чието изясняване е същинското основание за съществуването на теория за него. Ако философският анализ трябва да изясни една концепция, която е в реална употреба, той няма друг избор, освен да се обърне към въпросната употреба и се съобрази с действителните ѝ характеристики.

Първата важна стъпка е да се признае, че "знам" има както пропозиционален, така и процедурен смисъл: налице е *менталното* 'знание, че едно или друго нещо е случаят' (знание-че), и *практическото* знание как да извърша някакво действие и да постигна някакъв резултат (знание-как). Това разграничение е от решаващо значение, тъй като само първият, умственият и пропозиционален познавателен режим е във фокуса на вниманието на традиционната философска епистемология, вместо втория - практически и перформативен - познавателен режим. Ние съответно ще се съсредоточим по-специално върху пропозиционалното знание (чийто предмет са изрази от вида 'някой знае, че едно или друго нещо е случаят ("X знае, че P").

Терминологията във връзка с този предмет по принцип функционира така, че с категоричното казване 'X знае, че P', не просто се съобщава за умствена активност на X, но се потвърждава и пропозицията P, която се разглежда. За да се освободим от този ангажимент, трябва да кажем нещо от рода на "X мисли

(или е убеден), че знае, че Р." В настоящото обсъждане, обаче, именно този втори вид - привидно и само загатнато познание - ще бъде разглеждано.

Познавателните твърдения могат да се разглеждат от две гледни точки, а именно, *вътрешна* и *обвързваща*, т.е. такава, която може да се приеме за правилна и автентична, и *външна* и *необвързваща*, т.е. схванати от 'познавателна дистанция', без ангажимент за действителното им приемане и разбиране просто като загатващи познание. Тук ще приемем тази втора гледна точка, оглеждаща познанието в екстерналистка перспектива, така че ще се занимаваме повече с видимата му страна, отколкото с гарантирано автентичното познание. Интересът ни е единствено към предполагаемото и носещо грешката в себе си познание на хората от плът и кръв, а не към познанието с главно 'П' на едно всезнаещо битие.

Има голямо разнообразие от когнитивни ситуации: можем да знаем, да вярваме или приемаме (да не вярваме или да отхвърляме), да правим предположения или догадки, да имаме подозрения, да си представяме, да смятаме, да предполагаме, да смятаме за вероятно или малко вероятно, и така нататък. И също така има голямо разнообразие от когнитивни състояния: осъзнаване, забелязване, спомени, учудване - а понякога и техните негативи: игнориране, забравяне, и така нататък. Всички тези когнитивни обстоятелства принадлежат към "теорията на познанието" - най-общо казано към епистемологията, която съответно се простира далеч отвъд областта на знанията като такива. Но знанието стои в центъра и както самият израз показва, "теорията на познанието" се фокусира върху знания. Концепцията за "знанието" сама по себе си представлява гъвкава и вътрешно диверсифицирана идея. В общи линии това се отнася до начина, по който може да се каже, че хората имат достъп до вярна информация. Това, разбира се, може да стане по различни начини, така че има разнообразни ясно разграничени видове знания с оглед на вида на онова, което се разглежда:

1. *Знанието*, че едно или друго нещо е случаят (т.е. знание на факти).

Например: Знам, че Париж е столицата на Франция. Знам, че две плюс две е четири.

1. *Обстоятелствено знание*. Примери: Да знам какво, кога, как, защо и така нататък.

1. *Знание чрез запознаване* с отделни лица или неща. Примери: Познавам Джоунс. Познавам собственикът на този автомобил.

1. *Перформативно (или "как-да") знание.* Примери: Знам как да се пързаям на лед. Знам как се плува.

Традиционната епистемология, теорията на познанието, се фокусира върху знания от първия тип, където пропозиционални или фактологични знания от вида "Знам, че мечките са бозайници" са парадигматични. Въпреки това настоящата книга завършва с приоритизиране на четвъртия вид знание. Тя изобразява основното използване в практически термини, които се съсредоточават около въпроса за това как да стигнем до откриването на състоятелни отговори на нашите въпроси. Докато сме загрижени само с това, което знаем, идеята за ограничения на знанията е извън нашия обсег. Не можем конкретно да знаем в какво се състои нашето невежество с оглед на знанието: Няма никакъв смисъл да се каже "Р е факт, който аз не знам", защото, ако знаем, че нещо конкретно е факт, точно по тази причина вече не можем да бъдем в неведение за него. Въпреки това, "Q е въпрос, на който аз не мога да отговоря" не представлява никаква трудност. По този начин едва когато се обърнем към въпросите - когато питаме дали нещо е или не е така в ситуации, в които просто не можем да отговорим, ще се изправим пред идеята за ограниченията на знанията. Едва когато осъзнаем, че има въпроси, на които не можем да отговорим се изправяме срещу реалността на невежеството. Съответно проблемите са епистемологично важни, тъй като в техния контекст въпросите за незнанието излизат също на преден план. В края на краищата ние се нуждаем от информация, за да се отървем от невежеството, и "нашите знания" се състоят от отговорите, които приемаме. Това, което хората знаят или приемат, че знаят, е просто сбор от общия брой на отговорите, които предлагат на въпросите, които могат да решат.

Пропозиционалните знания се съгласуват с капацитета да се отговаря на въпроси, преди всичко в случая на "знанието, че Р", когато сме в състояние, правилно и по подходящ начин, да отговорим на въпроса: "Вярно ли е Р или не?" И това е този вид знания, които ще бъдат в по-голямата си част във фокуса на нашия интерес в настоящата дискусия, защото има основание именно това да смятаме за основа на всички видове знания като цяло. Този вид знание може да бъде допълнително класифицирано:

- по предмета (според математически или ботанически познания);

- по източници (лични наблюдения, надежден репортаж и т.н.);

- по начин за опровергаване или валидиране (личен или заместващ опит, научни изследвания, математическо изчисление, и т.н.);

- по когнитивният статус на предмета на разглеждане (емпирични факти, конвенция в езикови въпроси, отношения в логиката или математиката);

- по начин на формулиране (устно, чрез пиктограми, чрез математическа символика и т.н.).

Но какво е пропозиционалното знание? Това категорично не е дейност или изпълнение. Не можем да отговорим на въпроса: "Какво правиш?" с отговора: "Знам, че Париж е столицата на Франция". Знанието за определен факт не е нещо, което човек прави; това е състояние, до което сме стигнали по отношение на дадена информация. Това не е процесът (закупуване, встъпване в длъжност), а крайният етап, в който процесът завършва. Да знаем нещо, следователно, не означава да се занимаваме с определена дейност, а да се намираме в определено състояние - когнитивно състояние. Накратко, пропозиционалното знание е нещо когнитивно - състояние на нещата, координирано с подходяща връзка между хора и факти. И този аспект на знанията е онова, което най-вече ще ни интересува тук. Основните характеристики на пропозиционалните знания са присъщи на начина на действие на дискурса за знания - самия начин, по който езикът бива използван в тази връзка. В този смисъл следните три характерни черти са очевидни:

1. *Ангажимент към истината.* Само истината може да се знае. Ако някой знае, че "P е P", то тогава P трябва да е вярно. Просто няма смисъл да се каже, "Знам, че P, но това може да не е вярно" или "X знае, че P, но това може да не е вярно." Само ако човек приема P за вярно, може да се каже, че той знае, че P. Ако човек не е готов да приеме, че P е истина, тогава не може да каже, че го знае. В противен случай трябва да се оттегли твърдението, че действителното познание е под въпрос и да се задоволим с думите, че индивидът мисли или вярва, че знае, че p.

1. *Обосноваване.* Знанията трябва да бъдат подходящо обосновани. Определено лице може да приеме нещо, без да има причина, но след това не може да се каже, че го знае. Няма никакъв смисъл да се каже "X знае, че P, но не разполага с достатъчно основания да мисли така." Знанието не е само въпрос на вяра - или дори на правилната вяра, а на рационални уместни убеждения. Догадки, предположения, и пр. не са достатъчно основание за това, което заслужава да бъде характеризирано като знание.

1. *Рефлексивност.* Да припишем конкретно пропозиционално знание на някой друг, е *ipso facto* самите ние да да го твърдим. Няма никакъв смисъл да се каже: "Вие знаете, че P, а аз не." Разбира се, човек може да се изрази по-общо: "Знаете различни неща, които аз не знам." Но човек не може да бъде конкретен и да определя тези елементи. Характеризирането на такива елементи като знание означава, че утвърждаваме неговата легитимност.

1. *Съгласуваност.* Тъй като всички елементи на пропозиционалното знание трябва да са верни, те впоследствие трябва да са колективно съгласувани. Не може да бъде вярно, че "X знае, че P, но че Y знае, че не-P." Тъй като се придържаме към принципа, че истината е консистентна, ангажиментът към истинността на знанието изисква неговата съгласуваност.

Развитието на знанието е практика, която ние, хората, преследваме, защото имаме нужда от неговите продукти. Животът е пълен с въпроси, на които трябва да се отговори. (Ще ме издържи ли този мост? Тази храна безопасна ли е?) Когнитивният проект е съответно дълбоко практическо начинание без оглед на каквото и да е чисто теоретичен интерес към неговите продукти.

Със сигурност знанието носи в себе си големи ползи. Облекчението от невежеството е най-важната сред тях. Ние сме се развили в рамките на природата до екологичната ниша на интелигентното същество. В резултат на това необходимостта от разбиране, от "познаването на начина на действие", е една от най-основните нужди на човешкия живот. Човекът е *HomoQuaerens*. Нуждата от знания е неразделна част от нашата природа. Дълбоко вкоренена нужда от информация и разбиране ни притиска и нямаме друг избор, освен да я задоволим. Веднъж завъртяла се топката, тя продължава със своя собствен ход - далеч отвъд границите на строго практическата необходимост. Знанието е ситуационна наложителност за нас, хората, да получаваме информация

за света. Хомо сапиенс е същество, което трябва, в съответствие със своята природа, да се чувства като у дома си в света. Изискването за предоставяне на информация, за когнитивната ориентация в рамките на нашата околна среда, е толкова човешка нужда колкото и самата храна. Основното човешко желание да се придаде смисъл на нещата е характерен аспект на нашата структура-не можем да живеем задоволителен живот в среда, която не разбираме. За нас интеллигентните същества, когнитивната ориентация е сама по себе си практическа необходимост: когнитивната дезориентация е физически стресираща и изтощителна. Както Уилям Джеймс отбелязва: "От изключително практическо значение за животните е да предвиждат качествата на обектите, които ги заобикалят. "

Обаче не само знанието е по необходимост полезно за нашата практика, но и обратното е вярно. Развитието на знанието само по себе си е практика и различни практически процеси и перспективи са съответно полезни - или дори необходими - за начина, по който съставяме и валидираме нашето знание. Обяснението на такъв праксис-ориентиран подход към развитието на знанието е една от основните задачи на тази книга. Основната теза е, че имаме не само (тривиалното) условие, че ефективната практика изисква знание, но също така и обратното, че практическите и прагматични съображения имат решаваща роля за начина, по който човешкото знание се постига.

Преводът е направен по:

Rescher, N. 2003. *Epistemology. An Introduction to the Theory of Knowledge*, New York: State University of New York Press, xiii - xviii.